

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет культури та мистецтв
Кафедра образотворчого мистецтва і дизайну

РОЗВ'ЯЗАННЯ ТВОРЧИХ ЗАВДАНЬ У ПОРТРЕТНОМУ ЖИВОПИСІ

Кваліфікаційна робота (проект)
Пояснювальна записка
на здобуття ступеня вищої освіти «бакалавр»

Виконала: здобувачка 13-421 групи
Спеціальності 023 Образотворче
мистецтво, декоративне мистецтво,
реставрація
Освітньо-професійної програми
Образотворче мистецтво,
декоративне мистецтво, реставрація
Гурник Вікторія Олександрівна
Науковий керівник: кандидатка
мистецтвознавства, старша
викладачка Гуляєва О. В.
Рецензент : к.п.н., доцент, завідувач
кафедри образотворчого мистецтва
Криворізького державного
педагогічного університету
Пильник Руслан Олексійович

Івано-Франківськ – 2024

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1 Розвиток живописного портрету у сучасному українському художньому процесі	5
1.1 Історія українського живописного портрету.....	5
1.2 Сучасні митці портретисти в Україні.....	6
РОЗДІЛ 2. Процес створення портрету засобами олійного живопису	8
2.1 Композиційне рішення в портреті.....	8
2.2 Етапи написання портрету олійними фарбами.....	9
ВИСНОВКИ	12
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	13
ДОДАТКИ	

ВСТУП

Актуальність теми. Портретний живопис – є одним з найдавніших і найпопулярніших жанрів у мистецтві. Це не тільки передача на полотні реалістичного зображення людини, а і створення певного художнього образу. У портреті, як і в будь-якому іншому виді мистецтва, творчість є ключовим елементом. Формування образу є складним і довгим процесом, який багато художників опановують протягом років. Зазвичай спочатку митець досліджує вміння інших майстрів в різних стильових напрямках, а вже потім формує свою власну творчу манеру.

В сучасному мистецтві творчі експерименти та різноманітні пошуки новітніх підходів є досить поширеною практикою. Вже нікого не здивуєш реалістичним портретом, а от індивідуальні художні прийоми продовжують вражати глядачів. Сучасні художники багато експериментують зі стилями та техніками, засобами виразності, створюючи унікальні образи, що викликають цікавість та надовго залишаються у пам'яті. Тому темою нашого кваліфікаційного проєкту ми обрали: «Розв'язання творчих завдань у портретному живописі».

Метою роботи є створити портретний образ засобами олійного живопису.

Для досягнення мети в роботі поставлені наступні **завдання**:

- вивчити літературні джерела з теми проєкту;
- розглянути історію розвитку українського живописного портрету;
- проаналізувати роботи сучасних українських митців-портретистів;
- дослідити особливості роботи над композицією портрету;
- написати творчий портрет засобами олійного живопису.

Об'єкт роботи: особливості українського портретного живопису.

Предмет: процес написання портрету в техніці олійного живопису.

Структура. Кваліфікаційна робота складається з практичної частини та пояснювальної записки, що містить вступ, два розділи, висновки, список використаних джерел та додатки.

РОЗДІЛ 1

РОЗВИТОК ЖИВОПИСНОГО ПОРТРЕТУ У СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ ХУДОЖНЬОМУ ПРОЦЕСІ

1.1. Історія українського живописного портрету

Важливою частиною сучасного українського мистецтва є живописний портрет. Українські художники відкриті до нових технік, стилів, експериментують і здатні створити унікальне мистецтво.

Портретний живопис в Україні змінювався протягом століть разом з культурними та суспільними процесами. Художники у 16 столітті зображували на полотнах переважно релігійних діячів або святих. Розвивався світський та ктиторський портрет [12]. Писали портрети козацьких старшин, шляхту і заможних міщан. Зображували видатних осіб, для уславлення їх діяльності. Цей період характеризувався умовними кольорами та використанням плоскої композиції.

Український портретний живопис 17-18 століття мав великий вплив західноєвропейського мистецтва. Людей зображали більш реалістично, підкреслюючи їх індивідуальні риси та особливості. Українське мистецтво прагнуло не приховувати реалії життя і показувати його, таким яким воно є насправді. З'являються нові стилі, такі як бароко та рококо, які характеризуються пишними декораціями, динамічними композиціями та використанням світлих та темних кольорів. Відомими портретистами цього періоду були: Антон Лосенко, Дмитро Левицький, Володимир Боровиковський. Загалом портретний жанр у зазначеному періоді розвивався досить швидко та інтенсивно [18].

19 століття стало періодом розквіту українського портрету. В цей період творили видатні художники, такі як Іван Айвазовський, Тарас Шевченко, Володимир Боровиковський, Дмитро Левицький, Опанас Рокачевський та інші. Митці досягли високої майстерності в своїх портретах та різноманітням стилів. Майстер живопису Ілля Рєпін, не просто зображав

людей, а розповідав про цілу епоху, про життя та побут людей 19-го століття. Він зафіксував образи багатьох відомих людей свого часу.

На початку 20 ст. в Україні самим поширеним видом портрету був автопортрет. Головним в цих портретах було те, що художники могли відобразити свій внутрішній світ та проявити творчість, що не вдавалося зробити на замовних портретах. В Україні з'являлося багато прихильників різних художніх напрямів і почали формуватись різноманітні асоціації. Художники почали відходити від традиційних реалістичних зображень та експериментувати з новими стилями та техніками. В живописі активно з'являється декоративність, незвичні яскраві кольори і ритми. Талановитий портретист Олександр Мурашко ставив перед собою складні завдання намагаючись передати повітря, сонячне світло та різноманіття кольорових плям [15]. На портретах завжди передавав індивідуальність та душевний стан людини. Федір Кричевський в своїх творах вдало поєднував портретний та побутовий жанр. Використовував прийоми декоративності та вільні, широкі мазки. Він є учасником багатьох міжнародних та всеукраїнських виставок [8].

У першій половині 20 століття художники все більше звертаються до власного бачення, яке стає цікавим для глядачів. На формування українського модернізму вплинуло західноєвропейське мистецтво, активно проводились інтернаціональні виставки. Представником модернізму є Михайло Жук, який звертався до орнаментів, стилізації та символізму. Олександр Архипенко став новатором світової пластики завдяки своїм скульптурам та портретам в стилі кубізму [15]. З другої половини 20 століття на портретний живопис мала значний вплив політична ситуація, що склалася в Україні. У живописі панували принципи соцреалістичного мистецтва.

Продовжує свій розвиток портретний живопис і сьогодні. Характерною ознакою є стилізація форм. Живопис розвивається у постмодерністських тенденціях, що виводять портрет на новий рівень, зокрема відбуваються різноманітні експерименти з формою та змістом портретного образу. Сучасні

українські художники досліджують актуальні теми суспільства. За допомогою мистецтва привертають увагу іноземців до війни в Україні [10].

Отже, вже протягом століть портретисти не обмежуються одним стилем чи напрямом. Вони використовують широкий спектр стилів, від реалізму до абстракціонізму, щоб виразити своє бачення. Також експериментують з техніками і створюють цікаві візуальні ефекти. І навіть з появою фотографії портрет зовсім не втратив актуальності, а навпаки художники ще більше стали використовувати портретний жанр для висловлення власної думки.

1.2. Сучасні митці портретисти в Україні

Портрет завжди був важливою частиною культури. В сучасності він є дуже популярним жанром, який може висвітлювати актуальні проблеми у суспільстві. У портретах художники відображають власний сенс, який не завжди можна передати за допомогою фотографії.

Одним з відомих сучасних митців, що звертаються у своїй творчості до портрету, є Іван Марчук. Він є справжнім генієм - створив тисячі робіт та винайшов власну техніку «пльонтанізм». Картини художника занурюють глядачів у філософський настрій і дають можливість досягнути, яким цікавим насправді є наш оточуючий світ. Митець часто звертається в своїх роботах до образу жінки. Жіночий образ у виконанні автора містить стилізовані витягнуті форми, неповторну фактуру. Однією з таких картин є «Скажи мені правду», (додаток А, мал.А.1) де зображено жінку, що тримає в руках блакитний вогник, що є відображенням душі. Робота вражає авторською фактурою та вишуканою кольоровою гамою [6].

Цікавою художницею-портретисткою для нас є Катерина Білетіна, яка називає свою авторську живописну манеру «магічним реалізмом». Мисткиня часто намагається розповісти глядачеві незвичні історії через портрет. Вона звертається до образу української жінки і доповнює образ за допомогою характерного одягу, аксесуарів, пейзажу. Прикладом є картина «Задумлива»

(додаток А, мал.А.2) [2]. На картині зображено молоду жінку в національному строї, що уважно дивиться в далечину, наче на когось чекає. Портрет має контрастну кольорову гаму та врівноважену композицію.

Також портрети часто зображує художник Сергій Сlepко. Він має цікаву манеру написання, що базується на засадах «пуантилізму». В картині «Колискова» (додаток А, мал.А.3), автор зображує матір, яка тримає в руках сина, колисаючи його. Робота містить цікаве живописне рішення щодо фону, який має контрастну гаму та декоративні елементи, що допомагає більш широко розкрити тему.

Олександр Ройтбурд відомий своїми провокаційними портретними образами, у яких він досліджує теми влади, ідентичності та сексуальності. Цікавою є його робота «Портрет» (додаток А, мал.А.4) написана в траснавангадному стилі. Автор використовує незвичні форми і зміст, цим і вражає глядачів. Зокрема, на портреті показана більша кількість ніг, що вже створює незвичний ефект і привертає увагу глядача [16].

Незвичними для сприйняття є портрети експресивної художниці Влади Ралко. В свої твори мисткиня зазвичай вкладає власні думки і переживання. Її серія картин «Модний показ» (додаток А, мал.А.5) вражає насиченістю фарби та емоційним письмом, відрізняється спрощенням форми та композиції.

Жінка є головним об'єктом натхнення для картин Олександра Войтовича. Художника вважають справжнім поціновувачем жіночої натури, адже він вдало передає емоційний стан через портрети. Його картина «Stranger» (додаток А, мал.А.6) є яскравим прикладом його манери мазків та використанню яскравих відтінків [16].

Таким чином, роботи даних митців показують лише частину того, наскільки різноманітним та цікавим є сучасний портретний живопис в Україні. Їх об'єднує пошук новизни та способу виділитися серед всього різноманіття і багатогранності сучасного живопису.

РОЗДІЛ 2

ПРОЦЕС СТВОРЕННЯ ПОРТРЕТУ ЗАСОБАМИ ОЛІЙНОГО ЖИВОПИСУ

2.1 Композиційне рішення в портреті

За сприйняття, зміст та характер картини відповідає композиція. Термін «композиція» з латинської перекладається як «поєднання чогось-небудь». Художник має об'єднати предмети в єдине ціле. Це один з найважливіших елементів будь якого мистецтва, що відповідає за взаємне розташування елементів твору, правильне сприйняття, та гармонійну цілісність. За допомогою композиції можна створити динамічний та цікавий портрет, підкреслити емоційний стан людини, та зосередити увагу глядача на важливі елементи картини. Художник завжди прагне підкреслити головні об'єкти картини і користується певними правилами. Такими як: цілісність твору, виділення композиційного центру, динамічність, статичність, золотий перетин та контраст [14].

Обов'язково ми маємо пам'ятати про композиційний центр. Це головне що є в картині. Центр композиції художники виділяють за допомогою контрастів, освітлення та деталей. Адже це найголовніше що має привертати увагу глядача. Пошук композиційного рішення при написанні портрету здійснюється за допомогою формату. Для зображення людини у повний зріст обирають вертикальний формат. Для групового портрету підходить горизонтальний формат. З форматами можна експериментувати та обирати наприклад квадратний, овальний або інші [14].

Вибір правильного ракурсу теж має вплив на композицію та характер портрету. Найчастіше митці пишуть портрети у ракурсі на рівні очей. Якщо зобразити людину з нижнього ракурсу можна передати її могутність чи владу і навпаки, з верхнього ракурсу можливо показати слабкість, тендітність або вразливість.

Важливим є пам'ятати про рівновагу в композиції. Рівновага це – правильний розподіл елементів, коли кожен об'єкт знаходиться на своєму місці. Для правильного компонування фігури людини на форматі художника застосовують правило третин, золотий перетин та динаміку.

Велике значення має правильне співвідношення предметів одне до одного. Головний об'єкт в центрі не має бути досить маленьким чи навпаки – великим. Також він не повинен розміщуватись в якомусь з боків, адже залишиться «пустий» простір на полотні.

Розв'язання творчих завдань в портретному живописі включає в себе: пошук і правильне передання індивідуальності людини, зображення її духовного світу і психологічного стану. Використання прийомів композиції, правильний вибір кольорової гамми та світлотіньових відношень. Художник повинен відобразити правильний настрій на полотні. Вирішуючи творчі завдання художники звертаються до психологічного аспекту портрету. Адже важливою задачею є передання емоцій, правильного виразу обличчя, внутрішнього світу та думок.

Використання правильної кольорової гамми має чітко передавати глядачам емоційність і стан портрету. Адже колір може впливати на психоемоційний стан людини. Наприклад, для того щоб вразити глядача, показати сміливість, емоційність, агресію чи пристрасть, художник обирає червону кольорову гамму. А синій колір символізує спокій та умиротворення. За допомогою світла і тіні митці зображають об'єм, форму і правильні риси обличчя.

2.2 Етапи написання портрету олійними фарбами

1. Підготовчий етап. Вибір творчого задуму. Пошуки референсів. Композиційне рішення. Створення лінійного та кольорового ескізів.

На картині ми вирішили висвітлити актуальну тему сьогодення «Материнство в умовах війни». У центрі зображення стоїть сумна жінка, що обіймає сина. Вона сумує за чоловіком, який пішов на війну, та чекає на

нього. Ідея полягає в тому, щоб показати надію та віру на мирне життя. На полотні присутні традиційні національні символи. Такі як мальви, як символ Батьківщини та оберіг української оселі, журавлі як символ любові до рідної землі.

Композиція є статичною. Ми створили декілька пошукових ескізів, для того аби чітко визначитись з положенням головних фігур. Референсом стали власні фотографії в різним позуванням. Колорит картини вирішили зробити яскравим, уникаючи темних відтінків, щоб підкреслити віру у світле майбутнє всієї країни і головних героїв.

2. Підготовка полотна та необхідних матеріалів. Ми обрали ґрунтований картон, розміром 60 на 80 см. Портрет вирішили виконувати в техніці олійного живопису. Саме завдяки олійним фарбам митці створюють яскраві та живописні роботи, легко можуть передавати насиченість кольорів, робити плавні переходи або навпаки різкі плями. Є можливість використовувати різні техніки, наприклад: лесування - це нанесення прозорих шарів фарби один на одного. Імпасто - використання густого шару фарби, завдяки такому прийому митці створюють рельєфні зображення. Даний матеріал доступний в широкому спектрі, дає можливість працювати у різних техніках і стилях. Також олійні фарби після висихання стають дуже стійкими до пошкоджень.

3. Побудова. На цьому етапі слід правильно намітити фігуру відносно композиції на полотні, показати навколишній простір, «проліпити» всі форми та об'єм. Спочатку ми окреслювали фігуру жінки. Визначалися з положенням рук, шиї, повороту голови. Далі намічали силует хлопчика. Після роботи над загальними формами, слід розмітити основні лінії та пропорції. Це осьові лінії обличчя і тіла. Лінії очей, росту волосся, кінчика носа, підборіддя. Далі ми детально промальовували риси обличчя, кисті рук та одяг. На цьому етапі завжди треба пам'ятати про індивідуальність кожної людини.

4. Початок роботи фарбами. Для створення творчого портрету ми обрали вже ґрунтований картон, тому не було необхідності в попередній обробці. Олійні фарби - це густі пасти, які виготовляються шляхом розтирання пігменту зі сполучною речовиною, де головною складовою є олія. Перший шар наносили розведеною розчинником олією. Починали вести роботу з темних кольорів, а потім додавали світлі відтінки.

Слід обов'язково дозволити першому шару олії висохнути і вже потім переходити до другого. Недоліком олійного живопису є те, що час на висихання одного шару фарби може сягати декількох днів. Нам необхідно було проробити основні кольорові відношення картини, правильно передати об'єм обличчя жінки та пропорції. Слід було звертати увагу на тепло-холодність та кольорові відношення. На цьому етапі важливо відходити подалі від роботи, для того щоб була можливість краще побачити помилки в роботі та виправити їх.

5. Деталізація. На цьому етапі ми деталізували риси обличчя, пророблювали одяг жінки, дитини та фон. Повертались до кожного об'єкта роботи, додавали фактуру, об'єм та узагальнювали роботу мазками. Олійна фарба дозволила нам накладати пастозні мазки. Важливо було передати настроїв і стан нашої роботи, передати емоції переживання і туги зображуваної жінки.

6. Завершення роботи. Ми уважно перевіряли роботу, узагальнювали, додавали останні штрихи, щоб картина виглядала цілісно та добре сприймалася глядачем. Коли олійні фарби на роботі повністю висохли, покрили картину захисним лаком.

Отже, робота над портретом олійними фарбами включає у себе такі етапи: творчий задум щодо майбутньої картини, пошук натури та референсів, створення ескізів, перенос роботи на полотно та конструктивна побудова, робота над світлом і тінню, проробка форми олією, деталізація та узагальнення.

ВИСНОВКИ

В результаті опрацювання літературних джерел та виконання творчої роботи, можемо зробити певні висновки.

Живописний портрет – це жанр образотворчого мистецтва, де головним об'єктом зображення є людина. Робота над портретом в техніці олійного живопису потребує досвіду, знань композиції, анатомії та володінню технічними властивостями даної фарби.

Портретний живопис існував ще за часів доісторичного мистецтва. Цей жанр швидко розвивався, тому художники використовували портрет не тільки як зображення людини, а і передавали її особистість, емоції, та навіть історичні або соціальні події. Проаналізувавши історію українського портретного живопису, нам стало відомо, що він формувався під впливом західноєвропейських тенденцій. Вітчизняні художники не просто переймали досвід іноземних майстрів, але створювали власні напрацювання. Українські митці доволі часто були представлені на виставках в європейських містах.

Розв'язання творчих завдань в портретному живописі – це творчий процес, який потребує від художника натхнення, інтуїції та постійного вдосконалення. Для того щоб вирішувати подібні завдання, необхідно: досліджувати і вивчати роботи майстрів портретного жанру, дотримуватись постійної практики в написанні портретів, не боятися експериментів, адже тільки таким чином можливо винайти власний прийом або техніку.

Сучасні митці часто намагаються вразити глядача новизною. У багатьох є власний, неповторний стиль. Також вони зосереджуються на емоційному стані картини, активно досліджують та розвивають класичні техніки живопису та експериментують з формою та композицією. Портретний живопис залишається популярним жанром. Сучасні художники використовують портрет для дослідження питань ідентичності, краси та людської природи, тому весь спектр творчості для них є відкритим.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Белікова Г., Членова Л. Український портрет XVI-XVIII століть: каталог-альбом / Нац. худож. музей України; Хмельницький: Галерея; Київ: Артанія Нова, 2006. 351 с. URL:<https://archive.org/details/portretXVI-XVIII/page/n149/mode/2up?view=theater>
2. Білетіна К. Катерина Білетіна про «магічний реалізм» та галерею сучасних українських облич. URL: <https://obarykada.com/chasopys/biletina/>
3. Глушук С. Техніка станкового живопису: Навч. посіб. Київ: Софія, 2006. 47 с.
4. Дем'янова Н. Символіка образів в українському живописі // Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, Луцьк, 2013. № 27. С. 153-156. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvvnufn_2013_27_29
5. Димшиць Е. Український живопис кінця 1950-х – початку 1990-х. Нариси з історії образотворчого мистецтва України ХХ ст.: У 2 кн. / Ін-т проблем сучас. мистец. НАМ України, Київ, 2006. Кн. 2. 544 с.
6. Іван Марчук: геніальний художник, що не продає своїх картин. URL : https://24tv.ua/ivan_marchuk_genialniy_hudozhnik_shho_ne_prodaye_svoyih_kartin_n236357https://24tv.ua/ivan_marchuk_genialniy_hudozhnik_shho_ne_prodaye_svoyih_kartin_n236357
7. Історія українського мистецтва: у 5 т. / голов. ред. Г. Скрипник ; наук. ред. Т. Кара-Васильєва. НАН України, ІМФЕ ім. М.Т.Рильського, Київ, 2007. 1047 с.
8. Корж-Радько Л. А. Компаративний аналіз портретного живопису в українському мистецтві кінця хіх – початку хх ст. 2013 URL: <https://www.visnik.org.ua/pdf/v2013-03-31-korz-h-radko.pdf>
9. Логвінова О. В чому особливість портретів та як досягти схожості з реальними людьми. URL: <https://skvot.io/uk/blog/how-to-draw-a-portrait>

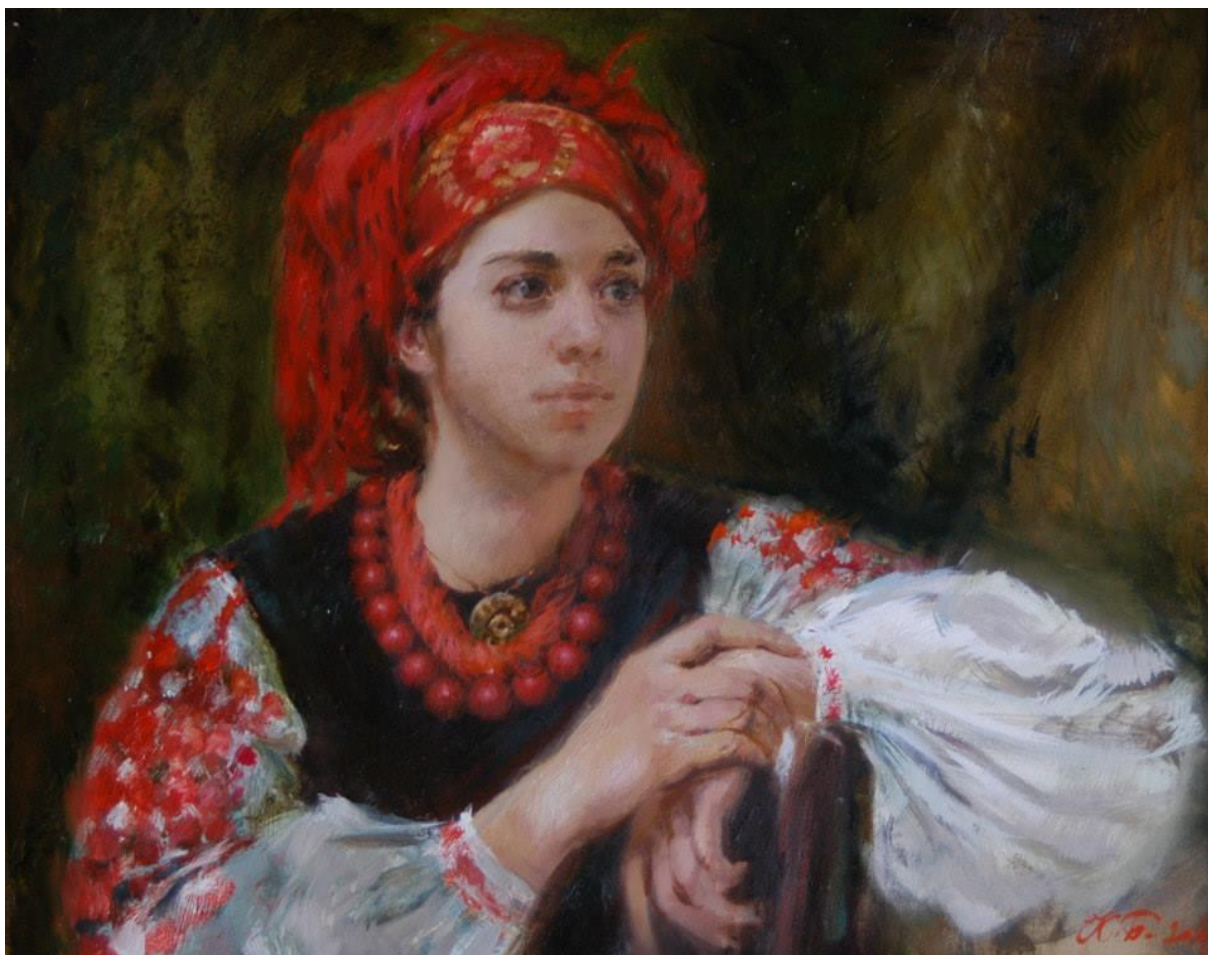
10. Портрет і його місце в сучасному мистецтві URL: <https://ocnt.com.ua/portret-i-jogo-misce-v-suchasnomu-mistectvi/>
11. Портрет у живописі: види та історія жанру URL: <https://struchaieva.art/uk/blog/portret-v-zhivopisi-vidy-i-istoriya-zhanra>
12. Портретне малярство Лівобережжя і Наддніпрянщини другої половини XVII ст. URL: <https://ukrartstory.com.ua/tekst-statti-23/portrait-of-eastern-ukraine-second-half-xvii-ct.html>
13. Склярєнко Г. Я. / Живопис / Енциклопедія Сучасної України / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк ; НАН України, НТШ. К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2009. URL: <https://esu.com.ua/article-19107>
14. Теоретичні основи композиції в образотворчому мистецтві. URL: <https://naukam.triada.in.ua/index.php/konferentsiji/50-dvadtsyata-vseukrajinska-praktichno-piznavalna-internet-konferentsiya/467-teoretichni-osnovi-kompozitsiji-v-obrazotvorchomu-mistetstvi#:~:text=%D0%9E%D1%82%D0%B6%D0%B5%2C%20%D0%A4%46%5D>
15. Українське мистецтво кінця XIX – початку XX ст. URL : <https://ukrartstory.com.ua/tekst-statti-36/ukrajinske-mistectvo-kincja-xix-pochatku-xx-st.html>
16. Українські митці, яких знає весь світ. (Олександр Ройтбурд, Іван Марчук). URL: <https://uapost.us/blog/top20-ukrayinsjkyh-mytciv-yakyh-znae-vesj-svit/>
17. Ямницька Т. Український живопис доби бароко 17-18 століття. URL: <https://arshistorian.blogspot.com/2020/04/17-18.html>
18. Anthony Connolly Painting Portraits, URL : <https://books.google.com.ua/books?id=6Zd8AwAAQBAJ&printsec=frontcover&hl=uk#v=onepage&q&f=false>

ДОДАТКИ

Додаток А

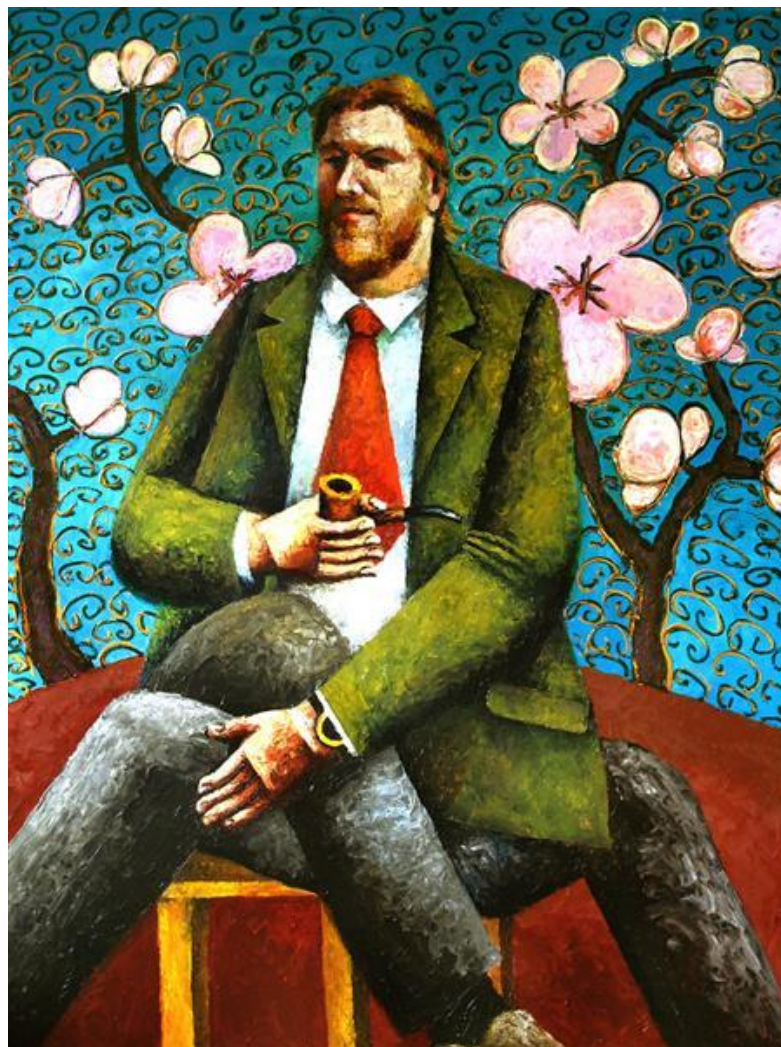
Мал. А.1. Іван Марчук «Скажи мені правду» , 1997 р.

Мал. А.2. Катерина Білетіна, «Задумлива», 2009 р.

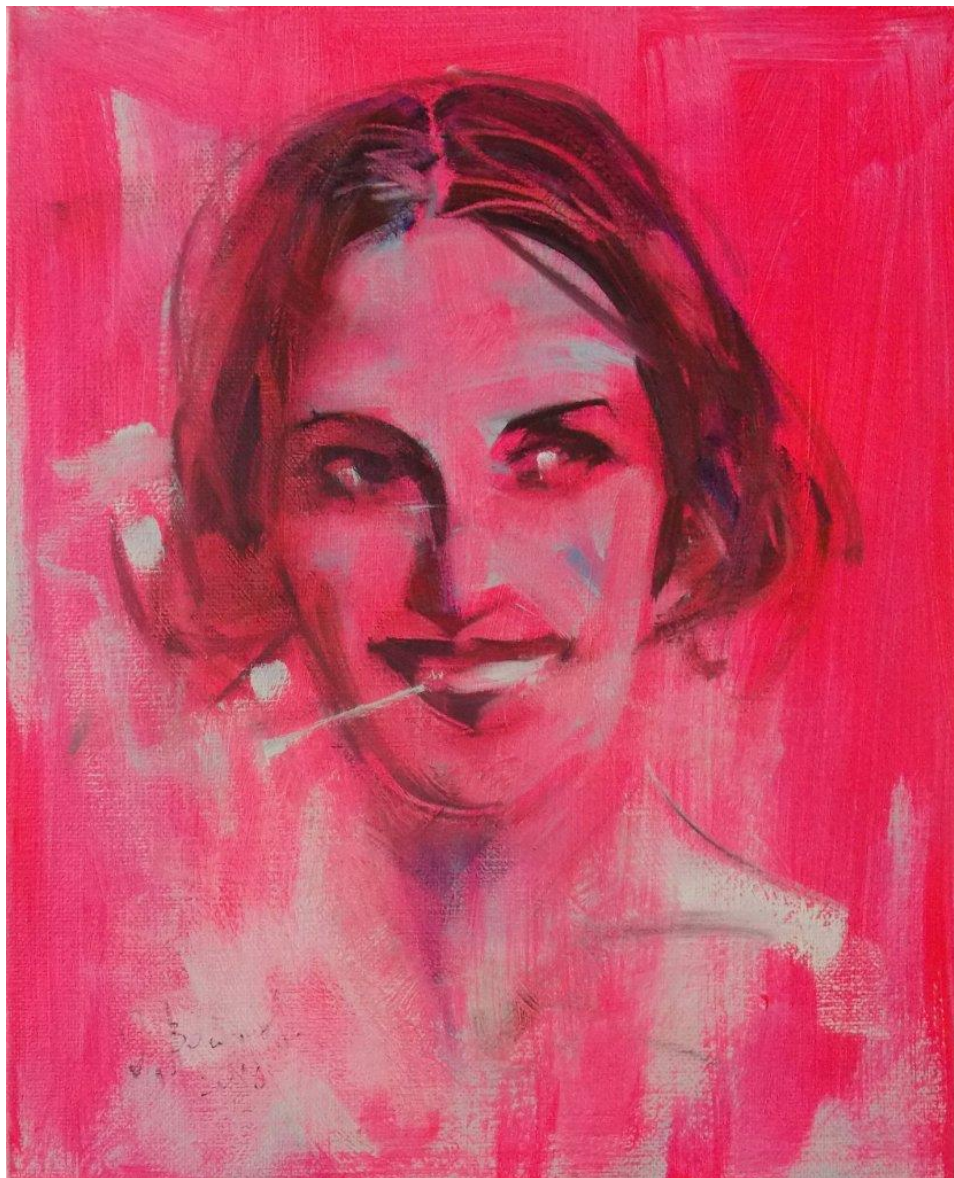
Мал. А.3. Сергій Сlepкo «Кoлиcкoвa», 2022 р.

Мал. А.4. Олександр Ройтбурд «Portrait», 2008 р.

Мал. А.5. Влада Ралко, графічна робота із серії «Модний показ»
2012-2013 рр.

Мал. А.Б. Олександр Войтович ,«Stranger», 2018 р.